

Almanca metinde yer alan Türkçe örneklerin Almanca veya İngilizce çevirileri ne metnimizde elbette yer verilmemiştir. Ancak dillerin karşılaştırılması söz konusu olduğunda Türkçe örneklerin Almanca veya İngilizceye çevirileri korunmuştur.

Elinizdeki çeviriye, kullanımını kolaylaştıracağı düşüncesiyle tamamıyla Türkçe çeviri esas alınarak dizin eklenmiştir. Ancak dizin, metinde geçen her türlü terimi içine alma iddiası taşımamaktadır.

Çeviride terimlerin Türkçeleri verilmeye çalışılmıştır. Dil ilişkileri konusu Türk dilçiliği için yeni bir alan olduğundan yerleşmiş kavramlardan ve bir Türkçe terminolojiden henüz söz edilemez. Çeviride orijinal metinde kullanılan terimlere uygun karşılıklar bulmak çok fazla vakit almıştır. Mevcut Türkçe kaynaklarda bulunan terimlerden uygun düştüğüne inandıklarımız kullanılmıştır. Türkçe terim olmadığı veya var olan terimlerin orijinal metinde kastedilenleri göstermediğine inandığımız durumlarda yeni terim önerilerinde bulunulmuştur. Metinde geçen terimler çevirinin sonunda Türkçe-Almanca-İngilizce, Almanca-Türkçe ve İngilizce-Türkçe olmak üzere üç liste hâlinde verilmiştir. Eksiksiz olma iddiası olmayan bu listelerin, sadece bu çeviride değil, Türkiye Türkolojisinin yaşadığı ve gereğinden fazla zaman harcadığı terim sorunu~~X~~ konusuna da bir katkısı olacağını düşünüyoruz. Elbette burada teklif edilenlerden daha uygun terimlerin bulunması durumunda yenileri bunların yerini alabilecektir.

Terim olmayan, ancak çevirinin anlaşılması için bilinmesinin yararlı olacağını düşündüğümüz, asıl metinde geçen biçimler köşeli ayraç içerisinde verilmiştir.

Prof. Dr. Lars Johanson'a bu çeviriye izin verdiği ve çevirime güvendiği için, Steiner Verlag yetkililerine de anlayışları için teşekkürü bir borç bilirim.

1993 yılında Macaristan'da başlamış olduğum bu çevirinin çeşitli evrelerinde çok sayıda meslektaşımın yakın desteğini gördüm. Değişik aşamalarında metni tekrar tekrar okuyan; terimler konusunda uzun fikir alışverişinde bulunduğum Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Emine Yılmaz'a çevirinin ortaya çıkmasına katkısı ve yazdığı güzel Sunuş için teşekkürü borç bilirim.

Meslektaşlarım Dr. Süer Eker, Dr. Faruk Yıldırım, Dr. Mehmet Dursun Erdem, Dr. Mustafa Durmuş, Dr. Sema Aslan Demir, Ali İlgin ve Dr. Faruk Gökçe çevirinin son şekli almasına eleştirel bakışları ve dikkatleriyle önemli katkılar sağlamışlardır. Kendilerine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Nurettin Demir,
Ankara, 2007

SUNUŞ

Çok zor bir çeviri sürecinin kimi aşamalarına tanıklık ettiğim, Johanson'un *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* nihayet basım aşamasına ulaştığında ve sunuş niteliğinde bir yazı yazmam gündeme geldiğinde, içeriği hakkında karar vermek, yazıyı oluşturmaktan daha zor gerçekleşti. Çeviri aşamasında birkaç kez okuma şansını elde ettiğim hâlde, *Dil İlişkileri* alanının Türkiye Türkolojisinde yeni tanınıyor olması yanında, kitabın büyük bir bölümünün teorik oluşu, L. Johanson'un üst düzeyde akademik üslubu, çoğu durumda terimlerin Türkçede sözlüksel karşılıklarının -hatta kimi zaman kavramsal karşılıklarının da- bulunmayışı vb. nedenlerle hissettiğim yanlış anlamış olabilme kaygısı, klasik bir sunuş yazısından öte, anladıklarımı paylaşmamı sağlayacak bir içeriğe yönelmeme neden oldu. Son aşamada, çeviriyi birkaç kez daha okumamı gerektiren ve büyük ölçüde teorik bölümlerin özetinden oluşan bu yazı, eserle ilk kez karşılaşacak okuyucu için bir yol gösterici olma amacı ve dileğini taşıyor.

Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler, Türkçenin akraba veya akraba olmayan dillerle karşılaşması sonucu ortaya çıkan yapı kopyalama ile ilgili temel sorularla başlar: "Neler değişebilir, etki hangi dereceye ulaşabilir, ilişkiye bağlı değişimleri neler teşvik eder, neler engeller?" Yazar, araştırmaların henüz bu sorulara cevap verecek kadar ilerlemediğini belirtir ve "dil ilişkisi durumları"nın çok karmaşık etkileşimlerle yönlendirildiğini özellikle vurgular.

Johanson, dil ilişkilerinde diğer etkenlerin varlığını da kabul etmekle birlikte, elinizdeki kitapta dillerin yapılarından kaynaklanan etkenler üzerinde yoğunlaşmış, bunun değişmeyi ne ölçüde teşvik ettiği veya engellediği, ayrıca yapısal özelliklerin dil dışı etkenlerden nasıl daha baskın olabildiği sorularına cevap aramıştır. Yazar bu arayışta, kendisinin geliştirmiş olduğu ve aşağıda ayrıntılarıyla tanıtılacak olan *kopyalama* teorisi ilkeleri doğrultusunda hareket etmiştir. *Sosyal açıdan baskın dil* (B)

ve *zayıf dil* (A) ayrımının yapıldığı, ayrıca *yapısal baskınlık*'in da dikkate alındığı bu teoriye göre:

a. Bazı yapı özellikleri zaten çekici olabilir,

b. Bu çekiciliğin derecesi, ilişki dilleri arasındaki tipolojik yakınlığa bağlı olarak değişir, yani görecelidir,

c. Çekiciliğin etki derecesini sonuçta, sosyal etkenler belirler; yani son sözü sosyal etkenler söyler.

Kopyalama teorisine göre belli derecede *iki dillilik* ön koşuldur ve A dili konuşurları iki türlü etki tipiyle karşı karşıyadırlar: 1. B dili A dilini etkiler; 2. A dili B dilini etkiler. Johanson, birinci tipin, yani baskın dilin zayıf dili etkilemesi anlamındaki etkinin sonucunun *ödüncleme*, ikinci tipin, yani zayıf dilin baskın dili etkilemesinin sonucunun *karışma* olduğunu söyler. İleri derecede sosyal baskınlığın sonucu ise *dil değiştirme*, yani zayıf dili bırakıp baskın dile geçmektir.

Yazar, *Türkçe Dil İlişkileri* genel başlığı altında Türk dillerinin ilişki açısından önemli iki yönünü vurgular: kurdukları çok sayıda ilişkiler ve atılgan (yayılmacı?) karakterleri. Türk dillerinin özellikle İran, Moğol, Ural ve Slav dilleriyle hem *alıcı* hem de *verici* oldukları sayısız ilişkiler kurdukları; yerleşik olanların Arapça ve Farsçadan, göçebelerin ise Moğolcadan çok sayıda kelime aldıkları belirtilmiş, çok yönlü bu ilişkiler değerlendirilirken, ilişki bölgesinde yerleşik olmak, politik, ekonomik, kültürel ve sosyal üstünlük gibi sosyal etkenler bir yana bırakılmış ve çalışma *ilişki yoğunluğu*, *ilişki süresi* ve *açık baskınlık durumu* ile sınırlandırılmıştır. Konuya açıklık getirmek için birkaç örnek vermek gerekirse: Karaycanın durumu *Türkçe olmayan baskınlık*, Orta Anadolu Yunan ağızlarının durumu ise *Türkçe baskınlık* ile ilgilidir. Her iki durumda da *yoğun ilişki*, *ilişki süresinin uzunluğu* ve zayıf A dillerini (yani Karayca ve Yunan ağızlarını) konuşanların ileri derecede *iki dilli* oluşları geniş bir dil değiştirmeye neden olmuştur.

Yine, Orta İran'da konuşulan ve kendisi Farsçanın yoğun etkisi altında bulunduğu hâlde Farsçayı etkilememiş olan Halaçça, Farsçadan en çok etkilenen Türkçe varyantı olan Kaşkayca, Fin-Ugorca etkisindeki Çuvaşça; Tatarca ve Çuvaşça etkisindeki Fin-Ugor dili Çeremisçe, ilişki sonucu ileri derecede değişme örneklerinin en bilinenlerindendir.

Kod Kopyalama başlığı altında, yazar, yukarıda sözü edilmiş olan *kopyalama* teorisinin ilkelerini ortaya koyar. Öncelikle karşı çıkılan, *ödüncleme* terimidir. Çünkü Johanson'a göre dil ilişkilerinde hiçbir şey gerçekten alınmış olmaz, verici dilin hiçbir şeyi elinden alınmaz ve alıcı dil tarafından alınan hiçbir şey (artık) verici dille aynı olamaz. Burada gerçekleşen, bir dile ait kod öğelerinin bir başka dilin kodu içerisinde kopya edilmesidir. Kopyalama ne başka bir koda geçme, ne de iki kodun karışmasıdır. Bir dile ait belli özelliklerin başka özelliklerle değiştirilmesi de

mektir ve bu değişikliklerin derecesi benzerlikten başlayarak yeniden biçimlendirmeye değin uzanabilir.

A dilindeki (yani zayıf ve kopyalayan dildeki) kopyada ortaya çıkan değişiklikler, A konuşurlarının B dilini öğrenmekteki yetersizliğini göstermez. Kopyalarda oluşan değişiklikler, çoğu zaman, ilişki dilleri arasındaki yapısal farklardan kaynaklanan çatışmaları azaltmak, yani uyum sağlamak amacıyla ortaya çıkarlar. Bu uyum çoğu zaman şöyle açıklanabilir: A dili, kendisinde bulunmayan bir özelliği, bu özellik B dilinde alışılmış ve zorunlu olduğu için kullanabilir veya tersine A dili, kendisinde bulunan bir özelliği, B dilinde bulunmadığı için kullanmaktan vaz geçebilir.

Teoriye göre kopya/kopyalama üç biçimde gerçekleşebilir: *genel*, *seçilmiş* ve *karışık*.

1. Genel kopyada, B diline ait bir örnek, bütün yapı özellikleriyle birlikte, yani *ses*, *bitişme*, *anlam* ve *sıklık* özellikleriyle birlikte A dilindeki uygun çerçeveye kopya edilir. Bu kopya bağımsız bir kelime olabileceği gibi bir ek de olabilir. Örneğin bugün de kullanılan *gidişât* kelimesindeki *-ât* eki Arapçadan kopyalanmıştır. Orta Anadolu Yunan ağızlarında *içün* ilgeci ve *mî* soru eki bulunur. Kuzey Tacikçede Özbekçeden kopyalanmış *-ge*, *-de*, *-den* durum ekleri bulunur.

Bir genel kopya B dilinde karmaşık olduğu hâlde A dilinde basit algılanabilir. Örneğin Arapça çokluk biçimi *fukara* Türkçede kök olarak kullanılır ve çokluk ifade etmez.

Genel kopyalarda, Rusça *stolb* > Altayca *ostolmo* "direk" örneğinde olduğu gibi ses uyumları da ortaya çıkabilir.

B dilinden alınan kopyaların kullanımında, A dilindeki kullanım da örnek alınabilir. Örneğin, Ziryancanın Rusçadan kopyaladığı "ve" anlamındaki *i* bağlacı, Rusçada olduğu gibi değil, enklitik olarak kullanılır.

A dili ne kadar karmaşık morfolojik sınıflara ve çekim kalıplarına sahipse, B dilinden yaptığı kopyalara da o derece zengin uyum yöntemleri uygulayacaktır. Örneğin Orta Anadolu Yunan ağızları, Türkçeden kopyaladığı kelimelere kendi çekim kalıplarına uygun ekler eklemiştir. İsimlerde *ocak* > *ocâkı*, fakat sıfatlarda *çıplak* > *çıplâxis* gibi. Aynı şekilde sıfatlar cinsiyet gösteren ekler almışlardır: *başka* > *başká-s* (eril), *başká-ssa* (dişil), *başká* (yansız) vb.

A ve B dilleri arasındaki morfolojik benzerlikler uyumu kolaylaştıran özelliklerdendir. Örneğin Karayca Slavca mastarların kopyalarını *et'*- yardımcı fiiliyle fiil kökü hâline getirmiştir: *bit'* *et'*- "vurmak" gibi.

2. Seçilmiş kopyalarda ise B diline ait bir örneğin, bütün yapı özellikleri değil *ses*, *bitişme*, *anlam* ve *sıklık* gibi belli yapı özelliklerinden biri veya birkaçı kopyalanır. Bu süreçle ilgili bazı özellikler şöyle sıralanabilir:

Ses kopyalarının oluşabilmesi için öncelikle genel kopyaların yapılmış olması gerekir veya en azından sözlü genel kopyaların sayıca çok olması ses kopyalarının etki gücünü artırır. Örneğin, Bulgarcada /c/ sesi bir fonem değilken, Osmanlıcadan yapılmış olan genel kopyaların etkisiyle foneme dönüşmüştür. Aynı şekilde, işitme yoluyla Rusçadan pek çok kelimeyi kopyalamış olan Türk dillerinin fonetiğinde Rusçaya yaklaşma gözlenir. Ancak A dili konuşurları, B dilini yalnız yazılı şekliyle tanıyorlarsa ses kopyalarının oluşması mümkün değildir. Bu nedenle, Arapçanın kültürel baskınlığına karşın, ilişki içinde olduğu Türk dilleri ondan yalnızca söz varlığı düzeyinde kopyalama yapmış, seslerini kopyalamamıştır.

Anlam özelliklerinin kopyalanmasına gelince; örneğin Türkçe *yıldız* kelimesinin “eğlence dünyası yıldızı” anlamında da kullanılmaya başlanması, İngilizce *star* kelimesindeki anlamın kopyalanmış olmasından kaynaklanır. Anlam kopyalaması, ilişki dillerinde eş anlamlı gibi görünen, gerçekte *yalancı eşdeğer* denilebilecek kelime çiftleri nedeniyle oluşur. Burada *aşırı ayrımlaşma* ve *yetersiz ayrımlaşma* terimleri üzerinde de durmak gerekir. Türkçe *al-* fiilinin Almanca *nehmen, bekommen, kaufen, leihen* gibi farklı fiillere karşılık oluşu Almanca açısından *aşırı ayrımlaşma*, Türkçe açısından ise bir *yetersiz ayrımlaşmadır* ve bu nedenle Almanya’da yaşayan Türkler, bu fiili, *satın almak, ödünç almak* gibi açıklayıcı isimlerle kullanırlar. Aynı şekilde *kol* ve *el* ayrımının bulunmadığı Moğolca ile ilişkide bulunan Türk dillerinde de bu ayrım ortadan kalkmış, *kol* ve *el* yerine tek kelime kullanılır olmuştur.

Bitişme kopyalarında ise, B dilindeki birleşme örnekleri A diline kopyalanır. Örneğin Rusça *nadstroyka* > Özb. *üstkurma* “üst yapı” gibi tam çeviri kelime, Rusça *udelit’ vnimaniye* > Kırım Tat. *dikkat ayır-* gibi öbek kopyalaması. İkinci örnekte normal olarak *ét-* veya *bér-* yardımcı fiilleri beklediği hâlde, Rusça *udelit’*in etkisiyle *ayır-* fiili kullanılmıştır.

Bitişme kopyaları sözdizimini de etkileyebilir. Örneğin, *min-* “binmek” veya *paydalan-* “faydalanmak” fiilleri yönelme veya ayrılma durumu eki istedikleri hâlde, kimi Türk dillerinde, Rusçanın etkisiyle belirtme eki ister duruma gelmişlerdir. Türkçe *-(s)el* eki, Arapça *-î* nispet ekini birleşme ve anlam açısından kopyalayarak yaygınlaştırmıştır.

Bitişme kopyalarında, ilişki dilleri arasındaki tipolojik benzemezliklerden kaynaklanan küçük farklar oluşabilir. Örneğin TT *zirve toplantısı* <İng. *summit conference*, Özb. *qurâllanış pâygasi* “silahlanma yarışı” <Rus. *gönka voorujeniya* vb.

Sıklık özelliklerinin kopyalandığı seçilmiş kopya türünü, Johanson, her iki dilde “ortak olanın tercihi” biçiminde açıklıyor. Örneğin, Almanya Türkleri arasında ve bağlacının Almanca *und* etkisiyle *aşırı* biçimde kullanılmasını, Hint-Avrupa dilleri etkisindeki Türk dillerinin bağlaçları daha fazla kullanmasına örnek olarak getiriyor.

3. İçlerinde seçilmiş kopyalar bulunduran genel kopyalar, *karişık kopyalar* olarak adlandırılır. Burada Özb. *yarimavtomat* “yarı otomatik” <Rus. *poluavtomat* gi-

bi sözlüksel karişık kopyalardan veya TT *Anladım ki gelmez* örneğinde olduğu gibi, hem Hint-Avrupa tipi yan cümle kuruluşunu kopyalayan, hem de bir bağlacı içine alan birleşme örneklerinden söz ediliyor.

Kitap *genel* ve *seçilmiş kopyalar*’ın belli yapısal yönleri üzerinde yoğunlaştığı için, yazar, yapısal etkenlerin rolüne geçmeden önce, Türk dillerini, ilişkide bulundukları dillerden ayıran tipik yönleri 46 maddelik bir liste hâlinde sıralamıştır (1.4. *Türkçenin Tipik Özellikleri*). Çok titiz ve ayrıntılı bir gözlemin sonuçlarını yansıtan bu liste, *kelime ve ses yapısı, morfosentaks ve anlam sentaksı* özelliklerini içeriyor. Türkiye Türkçesinden yola çıkılmış ve örnekler çoğunlukla buradan seçilmiş olmakla birlikte, özellikler diğer Türk dilleri, hatta kimi zaman Altay dilleri için de geçerlidir. Liste, daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak işlenecek olan *ilişki sonucu yapısal değişme* ve *çekicilik* konuları için bir referans oluşturur ve Johanson’un deyişiyle *ilişkiden kaynaklanan yapısal değişmeler* çoğunlukla tam da bu noktalarda ortaya çıkar.

Johanson, ikinci teorik bölüm olan *Yapısal Etkenlerin Rolü*’ne geçmeden önce, konuyla ilgili daha önceki araştırmalar sonucu, yapısal özelliklerin kopyalanması ile ilgili olarak öne sürülen sınırlayıcı yargıları gözden geçirir ve Weinreich’in “Tam çekim paradigmalarının, yapım ekleriyle birlikte bir dilden diğerine aktarıldığı hiç kaydedilmemiştir (1953: 43-44)” sınırlaması dışındakilerin tutarlı olmadığını ve Türkçe malzeme yoluyla diğer yargıların tümünün çürütülebileceğini öne sürer. Johanson’un karşı çıktığı *önerilen sınırlamalar* şöyle sıralanabilir:

1. Sözlüksel olmayan yapı özellikleri ya hiç ödünçlenemez ya da son derece zor ödünçlenir; diller gramer ödünçlenmez.
2. Yüzeysel öğeler ödünç alınır, gramerin derin yapıları ödünç alınamaz.
3. Sözlüksel etki olmadan yapısal etki olmaz.
4. İki dil arasında yapısal etki olabilmesi için yapısal benzerlik ön koşuldur.
5. Bir A dili ancak kendi içindeki gelişme eğilimlerine uygun B dili yapılarını kopyalar.

Yazara göre ise, dilbilgisel öğeler, akraba olmayan veya tipolojik açıdan farklı diller arasında da ödünçlenebilir ve dillerdeki ilişkiye bağlı değişmeler son derece derin olabileceği gibi dil yapısının her basamağıyla da ilgili olabilir.

Dayanıklılık Çizelgeleri’nde, dillerin ilişki sürecinde, görece çabuk değişen veya değişmeye direnen yapısal özelliklerin hangileri olduğu tartışılmış ve bu nitelikler (kesin olmamakla birlikte) dayanıklılık derecelerine göre yukarıdan aşağıya sıralanmıştır. Listenin en yukarisında en kolay kopyalananlar, altında ise değişmeye karşı en dirençli olanlar bulunur. Johanson’un, önceki araştırma sonuçları hakkında verdiği bilgilere göre, dayanıklılığı sağlayan temel etkenlerden biri “çok kullanı-

lıyor olmak"tır. Diğer bir genel geçer yargı da ilişki durumlarında en kolay etkilene- nin, yani en zayıf bölümün "söz varlığı" olduğudur.

Johanson'un, *belirsiz* olduğunu da ekleyerek oluşturduğu, dayanıklılık çizelge- si ile ilgili kendi önerisi şöyledir: Ünlem ve deyimleşmiş ifadeler kolayca genel kop- yalanır; seçilmiş kopyaların ortaya çıkması çoğunlukla daha sonradır; anlamla ilgili seçilmiş kopyalar da çizelgenin oldukça yukarısında yer alırlar; bağlaç, zarf, ilgeç, zamir gibi bağımsız yardımcı ögeler de oldukça kolay kopyalanır; çizelgenin alt sı- ralarında, yani dayanıklılığı gösteren bölümde ise, dilbilgisi kategorileri, yani du- rum, aspekt-zaman, kip kopyaları, ses kopyaları, kelime sentaksı kopyaları, morfo- sentaktik değişimler, dilbilgisi paradigmasının kopyaları ve temel söz varlığına ilişkin kopyalar bulunur.

Yapısal değişimle ilgili olarak tartışılan bir diğer konu da *çekicilik*'in ne oldu- ğu ve ona bağlı olarak *çekici özellikler*'in neler olduğudur. Burada öncelikle *belirti- li olma* (doğallık) terimini açmak gerekir. Bir dil özelliği için *belirtili olmak*, o özelli- ğin daha geç ve zor edinildiği, daha az yaygın olduğu ve ortaya çıkması durumun- da daha çok dikkat çektiği anlamlarına gelir. Genel yargıya göre dillerdeki *belirtili* ögeler bu nedenle daha dayanıksızdırlar ve daha kolay değiştirilirler. Doğal olarak *belirtili* olmayan, yani konuşurun farkında olmadığı, kolay öğrenilen bir özellik de değiştirmeye karşı daha dirençli olacaktır. Burada sorun *belirtili olma*'nın ölçütleri ko- nusunda görüş birliği bulunmayışdır. Johanson, her durum için aksi yönde geliş- melerin de bulunduğu çekincesiyle, genel olarak çekici sayılan özellikleri bir listede toplamayı dener. Buna göre, örneğin:

1. Psikolinguistik açıdan, analitik (bağımsız) yapılar, bitişken yapılara göre kop- yalama için daha çekicidirler. Bu nedenle Türkçenin ileri derecede bitişken fi- il sistemi çekici değildir ve uygun koşullar altında analitik yapılarla değiştirir- lirlir.
2. İçerikle ifade arasındaki kolay fark edilen, açık ilişkiler çekicidir.
3. Eklemeli morfolojilerdeki birbirinden açıkça ayrılmış ögeler, çekimli dillerde- ki kaynaşmalardan daha çekicidirler.
4. Bir ekin alomorflarının sınırlı sayıda ve tanınabilir olması, düzenli ses değiş- meleri içermesi çekicidir.
5. Eklerin heceli oluşları, yani ayrı ayrı söylenebilmeleri çekicidir. Örneğin İng. *ducks*'a karşılık TT. *ördek-ler* yapısı daha çekicidir.
6. Bir dilbilgisel anlamın soyutluk derecesi, yani *belirtili olmamak* çekicidir. Bu- na göre, konuşur, bir dil ögesinin ne kadar az bilincindeyse o öge o kadar zor değiştirilir.

7. Ses alanındaki çekiciliğe gelince: Çok kapsamlı olmayan ünlü ve ünsüz sistem- leri çekicidir; /a/, /i/, /u/ ünlüleri /ö/, /ı/, /ü/ ünlülerine göre daha çekicidir; kısa ünlüler uzun ünlülerden, ağız ünlüleri geniz ünlülerinden, tek ünlüler, ikiz ün- lülerden, söz başındaki patlamalı ünsüzler sızıcılardan, yarı kapantılı ünsüzler akıcılardan daha çekicidirler vb. Aynı şekilde ünlü uyumu ve söz sonundaki ötümsüzleşme çekiciyken, ünsüz öbekleri rahatsız edicidir.

Johanson, sosyal etkenlere de kısaca değindiği bölümde, sosyal ilişkileri dilde değişimin nedenleri olarak değil de destekleyici veya engelleyici koşulları olarak gördüğünü önemle vurgular.

Ögelerin karmaşık bir biçimde iç içe geçmiş olması anlamına gelen *yapılılık* ile *dayanıklı olma* arasındaki ilişkinin tartışıldığı bölümde, Johanson "Bir B ögesi ne ka- dar yapılysa o kadar zor mu kopyalanır?" ve "Bir A ögesi ne kadar yapılysa, B öge- si tarafından o kadar zor mu etkilendir?" sorularına cevap aradıktan sonra, *yapılı- lık=dayanıklılık* eşitlemesinin henüz kesin olmadığı sonucuna varır.

Johanson'un bu bölümde tartıştığı kavramlardan biri de *görece çekicilik*'tir. *Genel çekicilik* ve *yapılılık* kavramlarının, dil ilişkilerine bağlı değişmelerin bazı tip- lerinde yapısal etkenlerin rolünü belirlemede yeterli olmadığını düşünen Johanson, çekici olmanın ilişkide bulunan dillerin yapılarına göre farklı anlamlara gelebileceği varsayımına dayanan *görece çekicilik* kavramını geliştirir. Buna göre, örneğin, ilişki dillerinin her ikisinde de bağımsız ve kolay hareket edebilen eşdeğer ögeler varsa, bunların yer değiştirmeleri görece daha kolay olacaktır; veya ikinci dil ediniminde öğrenciler, ikinci dilde eşdeğer iki yapı varsa, birinci dillerindekine paralel olan ya- pıyı genelleştirip, diğerinden kaçınmayı tercih edeceklerdir vb. Doğal olarak, diller arasındaki yapısal benzerlik *görece çekicilik* için en önemli ölçüttür.

Diller Arasındaki Farklar bölümünde, bazı dillerin diğerlerine oranla etkiye da- ha dayanıklı olmalarını sağlayan tipolojik özelliklerin olup olmadığı tartışılmıştır. Tartışma *yapılılık=dayanıklı olma* temelinde sürdürüldüğü için bir anlamda *yapılılık* bölümünün devamı sayılabilir.

Slav dilleri etkisindeki Karaycada, Türkçe etkisindeki Orta Anadolu Yunan ağızlarında ve Özbekçe etkisindeki Tacikcede olduğu gibi, ilişki sonucu ortaya çıkan köklü değişiklik süreçlerinin incelendiği bölümde Johanson, aşırı sosyal baskı altın- da, tipolojik açıdan çok farklı ögelerin bile ödünçlenebildiğini ve dillerin bu yolla, ses ve sentaks açısından şaşırtıcı derecede değişebileceğini gösterir. Önceki araştı- rmalarda da bu özelliğin sürekli vurgulandığına işaret eden Johanson, burada, süre- cin gözden kaçırılmaması gereken bir niteliğine dikkati çeker: *ödünçleme süreçle- rinin aşamalı oluşu*. Yani A dili tarafından B dilinden yapılmış her kopya, iki dil ara- sında giderek daha fazla benzerlik yaratır ve bu benzerlik de yeni kopyaların yolu- nu açar. Her kopya yeni bir kopya için yer hazırlar. Değişiklik aşama aşama meydana

na geldiği için de genel çekicilik farkları önemli bir rol oynamaz. Bu basamaklı süreç, tipolojik yakınlığı gittikçe artırabilir ve böylece bütünüyle köklü bir yapı değişmesi meydana gelebilir. Ortaya çıkan köklü yapısal değişmeler bu nedenle yalnız aşırı sosyal baskı ile açıklanamaz.

Ödünçleme sürecinin basamakları, tarihsel olarak, ödünç kelime çiftlerinde açıkça izlenebilir: Farsça *bâdem* > TT. *payam*, fakat daha sonra *badem* vb.

Johanson bu bölümde, son olarak *köklü etki*'yi ölçme ve tanımlamanın zorlukları üzerinde durur. Etki sonucu değişen öge sayısı çok olsa bile önemli olanın bunların metinlerde görünüş sıklığı olduğunu belirtir. Örneğin, Anadolu Yunancasının bazı ağızları üzerindeki Türkçe etkisinin çok güçlü olduğu öne sürülmüş ancak bir başka araştırmacı bu etkinin sonuçlarının metinlere çok seyrek yansıdığını ortaya koymuştur. Bu durumda etkinin çok da derin olmadığı ortaya çıkıyor. Aynı şekilde, kopyalama sonucu ortaya çıkan bir değişikliğin kopyalayan dilin tüm varyantlarında görülmesi yine derin bir etkinin olmadığına işaret sayılıyor.

Kopyalama teorisinin, "ilişki kaynaklı değişme görünüşleri"nin tasnifi için sunmuş olduğu çerçevenin tartışıldığı *Dili Koruma ve Dii Değiştirmede Etki Tipleri*, ikinci teorik bölümün sonunda yer alıyor. "Bir dil, asıl kökeni daha sonra tanınamayacak derecede kuvvetli etkilenebilir mi?" sorusuna cevap arayan Johanson, *sentaks*, *temel söz varlığı*, *çekim morfolojisi* gibi ögelerin etkiye karşı çok dayanıklı olduklarını söylene bile, soy akrabalığının belirlenmesini sağlayamayacağı sonucuna varır. Ona göre dilin hiçbir ögesi ve bölümü, soy akrabalığının belirlenmesi için mihenk taşı olabilecek kadar dayanıklı değildir ve *akrabalık* ve *ödünçleme*'nin eski sonuçları çoğunlukla birbirinden zor ayrılır (Johanson, yine de kitabın son bölümünde, genetik akrabalığın izlerini *görece dayanıklı* dediği bölümlerde arayacaktır).

Kendisinin de belirttiği gibi, bu bölümde Johanson'un amacı *akrabalık* ve *ödünçleme ilişkilerini* tartışmak değildir (Ödünçleme ve akrabalık ilişkisine, kitabın son bölümüyle ilgili olarak aşağıda dönülecektir). Yazar buradan yola çıkar ve akrabalıkla ilgili izlerin eksikliğinin, ilişkiye bağlı, genetik olmayan düzenlemeleri gösteriyor olabileceğini öne sürer. Burada, çalışmanın ilk bölümünde verilmiş olan iki etki tipini hatırlamak gerekir: 1. B'sinin A'sını etkilediği tip (ödünçleme), 2. A'sının B'sini etkilediği tip (karışma). B'nin baskın oluşu çoğunlukla yoğun kopyalamayı gerektirir ve bu baskınlığın mümkün olabilecek bir başka sonucu A'yı bırakıp B'ye geçmektir. A dili konuşurları tümüyle B'ye geçtikten sonra da A'larının etkisi B'de altkatman (karışma) olarak devam edebilir. *ödünçleme+dili koruma* veya *karışma+dil değiştirme* biçiminde formülleştirilen bu etki tiplerinin, ilişki kaynaklı değişmelerde birbirinden nasıl ayrılacağı bölümün devamında tartışılmıştır. Oldukça fazla ilişki durumuyla örneklendirilen bu bölümden aşağıdaki görünüşler seçilmiştir.

Johanson'a göre *karışma* öncelikle *ses* ve *sentaks* bölümlerinde aranmalıdır. A'nın altkatman etkisi, çoğu zaman, B dili A dilinden kapsamlı sözlüksel kopyalama yapmadan ortaya çıkar. Çünkü B dilinin söz varlığı iletişim açısından önceliklidir ve çok az A etkisine uğrar. Bu nedenle, söz varlığı etkisinin az olduğu durumlar altkatman (karışma) şüphesi uyandırır. Örneğin, Samoyedce, Güney Sibirya Türk dillerinin söz varlığını çok az etkileyebildiği hâlde, bu dillerin fonetik sistemlerinde bazı izler bırakabilmiştir: Karagasça ve Hakasçada *y* sesinin genizsileşmesi, Sayancada gırtlaksılaşma gibi.

Buna karşılık Johanson, Bulgarca örneğinde her iki etki tipinin de söz konusu olduğunu düşünür. Çünkü Tuna Bulgarları 7. yüzyılda Türk dilli iken, yoğun Slavca etkisi altında ortaya çıkan dil değiştirme 9. yüzyılda neredeyse tamamlanmıştı (*karışma+dil değiştirme*). Ancak bu bölgede daha sonra yoğun bir Osmanlılaşma ortaya çıkmıştır (*ödünçleme+dili koruma*). Yani Tuna Bulgarları önce ana dilleri Türkçeyi bırakıp Slavcaya geçer ve Türkçe etkisini altkatman olarak sürdürür; daha sonra Slavca Osmanlıcadan yoğun ödünçlemede bulunur fakat yine de varlığını korur.

Johanson, Karayca konusunda Slavcadan Türkçeye, Orta Anadolu Yunancasında ise Türkçeden Yunancaya bir değişme olmadığından, her iki durumda da kuvvetli B etkisini *ödünçleme+dili koruma* sonucu olarak açıklamak gerektiğini söyler.

Dil değiştirme durumunda ortaya çıkan sonuçlardan biri de şudur: A'dan B'ye geçen gruplar, B'ye ait özellikleri, diğer B varyantlarında olduğundan daha uzun süre korurlar.

Bu bölümdeki önemli tespitlerden biri de her ne kadar ikisi de yoğun ve sürekli ilişki koşulları altında ortaya çıkmış olsalar bile, *aşırı ödünçleme* ve *dil değiştirme*'nin kesin olarak birbirinden ayrılması gerektiğidir. A'dan B'ye değişme, gittikçe artan yapısal etkiler nedeniyle A'dan B'ye derece derece gelişmenin bir türü değildir. Ne kadar güçlü olursa olsun yapı değişmesi bir dilin kuşaktan kuşağa aktarılmasını engellemez. Diller *aşırı yabancılaşma* gibi yapısal nedenlerle değil, geleneğin aktarılması nedeniyle ölürler. Söz konusu diller *karışma* nedeniyle işlevsiz hâle gelmiş olamazlar. Burada son sözü sosyal etkenler söylemektedir.

İkinci teorik bölüm, Johanson'un bu önemli tespitleri ile sona erer ve buradan, dilbilgisinin değişik alanlarından örnekler yardımıyla, Türk dillerinin ve ilişkide bulundukları bazı dillerin, hangi ögeleri birbirlerinden ödünç aldıklarının, yani hangi özelliklerin *görece çekici* olduğunun tartışıldığı *Çeşitli Dil Alanlarında Yapısal Kopyalama* başlıklı ikinci ana bölüme geçilir. *Ses özellikleri*, *fiil çekimi*, *ekleşik fiil birlikleri*, *dilbilgisel kategoriler*, *söz dizimi kalıpları*, *cümle bağımlılığı*, *öge cümle ve kopyalanmış cümle bağlama kalıpları*, *sola dallanan cümle bağımlılığının çekiciliği* başlıkları altında incelenen kopyalama örneklerinden, Johanson, hem Türk dillerinin kopyaladığı, hem de Türk dillerinden kopyalanan yapılarda, daha önce *çekici* ol-

dukları belirlenmiş olan *açıklık, kurallılık, kolaylık, ifadeyle içerik arasında birebir ilişki* gibi özelliklerin hedeflendiği yargısına ulaşmıştır. Öyle ki bu yargı en uzun ve en yoğun ilişki durumları için bile geçerlidir. Türkçe ve Türkçe olmayan dillerin ilişkisi sonucu birbirine yaklaşmaları tümüyle *basitleştirme* ilkeleri doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Kitabın bu en geniş bölümünden sonra, Johanson, yapısal değişmelerde, *çekicilik*'in yanında yer alan *eğilimler*'i tartıştığı, son teorik bölüm olan *Genel ve Bölgesel Eğilimler*'le devam eder.

Bölüm, Johanson'un, "Türkçenin tipik yönlerinin çoğu [...] genel çekici özelliklerle aynıdır. Türk dilleri, dikkat çekici bir biçimde, muhtemel çekici niteliklerin çoğuna sahiptir..." hatırlatmasıyla başlar. Baştan itibaren, dil ilişkisi süreciyle ilgili olarak, önceki araştırmalarda öne sürülen önyargıları titizlikle gözden geçiren, kimi durumlarda bunları tümüyle çürüten veya doğru sayılabilmeleri için soruları ve yol göstermeleriyle katkıda bulunan Johanson, karşılaştırmalarıyla ulaştığı yukarıdaki sonucu da aynı eleştirel gözle değerlendirir. Bu nedenle, Türkçenin *çekici özelliklerin çoğuna sahip olduğu* yargısını *genel eğilimler* bakış açısıyla da ele almak gerektiğini söyler. *Genel eğilimler*, pek çok dilbilimcinin *evrensel dilbilgisi* olarak adlandırdığı kimi dilsel tercihlerin doğuştan gelen biyolojik mekanizmalara bağlı olduğu gerçeğini ifade eder. Johanson burada Farsça ve Ermenicenin Türkçeleşen morfolojisi örneğini ele alır ve "Farsça veya başka diller Türkçe dil tipine yaklaşıyorlarsa, etki nedir, kendiliğinden yakınlaşma nedir?" sorularını sorar. Cevabı ise her ikisinin birlikte düşünülmesi gerektiğidir. Bazı gelişmeler o kadar yaygındır ki bunları kesin bir kaynağa götürmek ve ilişki sonuçları olarak açıklamak imkansızdır. Yabancı bir etki olmadan bağımsız yapılar bitişken yapılara dönüşmekte veya tersi gerçekleşebilmektedir. Eğilim, yenilenmenin hazırlayıcı etkeni iken, dil ilişkisi bir bakıma bunu harekete geçiren etkidir. Örneğin Moğolca *nidün minu* "gözüm" yapısından, Türkçe etki olmadan da *nüdemin* yapısına geçilmiş olabilir. Bir başka örnek, *deme* fiillerinin ilgeç olarak kullanımının, Güney Asya dillerinin birçoğunda, Hint-Aricede, Dravitçede, Afrika dillerinde v.b. birbirlerinden bağımsız olarak ortaya çıkabilmiş olmasıdır.

Johanson, dil ilişkilerinde *etki* ve *genel eğilim*'in rolü konusunda, aslında sorunun eksik olduğunu düşünür ve "Ödünçleme mi, bağımsız eğilim mi?" şeklindeki basit sorunun yanına "Yoksa ilişki dilince teşvik edilmiş eğilim mi?" şeklinde ek bir soru önerir.

Genel eğilimler tezini destekleyen bir diğer bakış açısı da *bölgesel eğilimler*'dir. Johanson, ilke olarak iki dilli ilişkiler için söz konusu olan sorunların, bölgesel ilişkiler için de geçerli olduğunu söylemekle birlikte, dil kümesi olgularında aşamalı ve üst üste geçmiş etkilerin sorunlarının karşılaştırılamayacak derecede karmaşık olduğunu da ekler. Bu bölümde Johanson, daha çok Anadolu Ermeni ağızları üzerinde

yoğunlaşmış, örneklerini bu alandan seçmiştir. Anadolu Ermenicesinde görülen *eklemelik eğilimi, iyelik ekleri, sıfat çekiminin kaybolması* gibi Türkçe için tipik olan özellikler, yoğun Türkçe etkisine bağlanmaktadır. Fakat Ermenicenin Türkçe ile benzer özellikleri daha 12. yüzyılda, yani Türkler Anadolu'ya gelmeden önce başladığı için bu olayın nedeni "bilinmeyen nedenlerin şaşırtıcı çıkması"dır. Johanson, Hovdhagen'in, bu durumu "Ermenicenin kendi içindeki eski yapısal eğilimin bağımsız gelişmesi" olarak gördüğünü de ekler. Johanson'a göre, Osmanlıca ile yoğun ve sıkı ilişki erken kazanılmış bu eğilimi desteklemiş olmalıdır.

Bölgesel eğilimle ilgili olarak Slavcanın Türkçe tipine yaklaşması durumu da ele alınmıştır. Burada, Slav dillerinin birbirinden ayrılmadan önceki dönemlerine ait olması gereken Altayca etkisinden söz edilir. Rusçanın zarf-fiil yapıları kullanma yönünde ki tercihi de Türkçe tarafından biçimlendirilmiş geniş bölgesel eğilimlere bağlanır.

Bölgesel eğilim kaynaklı bir diğer örnek de, eklesik fiil yapıları içinde kullanılan zarf-fiil biçimleridir. Türkçe için tipik sayılan bu özelliğe, Orta Asya Türk bölgesi dışında, Güney Asya'da, öncelikle Hint-Aricede ve Dravitçede de rastlanır.

Johanson, tipolojik benzerliklerin mutlaka soy akrabalığı anlamına gelmediğini özellikle vurgulayarak, Japonca-Korece, Ural-Altayca, Hintçe-Altayca vb.deki pek çok örtüşmenin, bölgesel eğilim bakış açısıyla da gözden geçirilmesi gerektiğini sezdirebilir.

Son iki bölüm, *Türkçenin Erken Kurallılaşması ve Yapının En Dayanıklı Bölümlerinde Benzerlikler* genel olarak soy akrabalığı ve özel olarak da Altay dillerinin genetik bağ sorunu için yeni yaklaşımlar getirmesi açısından son derece önemlidir. Konuyla ilgili olarak, daha önceki *Dili Koruma ve Dil Değiştirmede Etki Tipleri* bölümünde yer alan akrabalıkla ilgili varsayımları gözden geçirmek yararlı olacaktır. Johanson bu bölümde Setälä'nin, akrabalık ve ödünçlemenin birbirine zıt kavramlar değil, tersine sadece "Aynı sürecin değişik derece ve basamaklarının adları, aynı şeyin, değişik bakış açılarından verilmiş adlarıdır" yargılarının epeyce teorik karmaşaya neden olduğunu belirtmişti. "Belli bir evrede *ödünç öge* olarak görülmesi gereken şey, bir başka evrede *miras*, yani *akraba öge*'dir" veya "Şayet gerçekten çok eski devirlerden -özdeşleşmeye sebep olabilecek ve ödünçleyenin asli dil tabakasını örtbilecek kadar ileri derecede- büyük çaplı ödünçlemelerle karşı karşıya isek, ilgili dilleri birbiriyle akraba olmuş görmek zorundayız." gibi yargılarla, soy akrabalığı konusunun anlamlı bir biçimde tartışılmayacağını vurgulayan Johanson, bu son bölümde, dikkatimizi nereye yönleltmemiz gerektiği üzerinde durur.

Johanson daha önce (*Dili Koruma ve Dil Değiştirmede Etki Tipleri*), dilin hiçbir ögesi ve bölümünün, soy akrabalığının belirlenmesi için mihenk taşı olabilecek kadar dayanıklı olmadığını belirtmiş olsa da genetik ortaklığın her şeye rağmen ilgili dillerin en tutucu, ödünçlemeye ve genel eğilimlere karşı en dayanıklı bölümlerinde aranması gerektiğini söyler. Bu dayanıklı bölüm de Türkçenin fiil sistemidir. En eski gelişme

evresinde bile karmaşıklığıyla dikkat çeker ve bugüne kadar da önemli bir kurallılaşmaya ile karşılaşmamıştır. Türk dillerinin tümünde sağlam kalmış ya da karmaşıklığını artırmıştır. Karayca ve Çuvaşça gibi ileri derecede yabancılaşmış dillerde bile korunmuştur. Farsça, Moğolca vb. Türkçeden pek çok çekici özelliği kopyaladıkları hâlde, fiil sisteminden kopyalama yapmamışlardır. Çünkü isim çekiminden farklı olarak, Türkçe fiil çekimi karmaşıklığı nedeniyle çekici değildir.

Johanson, tam da bu komplekste eski ortak öğeleri bulmayı umar. Fiil sistemi içinde görece daha dayanıklı olan kısımlar, kılınış ve çatıyı gösteren, köke yakın olan eklerdir. Bunların ödünçlenmedikleri sanılıyor ve ettirgenlik eklerinde görülen düzensizlik de çok eski olduklarını düşündürüyor. Kılınış ve çatı ekleri gibi, fiil çekiminin en iç ve en dayanıklı bu bölümlerinde bulunabilecek sistematik örtüşmeler, soy akrabalığı için kanıt olarak kullanılabilirler. Bu tip kanıtlar önce Radloff tarafından toplanmış, Poppe de bu eklerden sekizinin rekonstrüksiyonunu yapmıştır.

Altay dilleri içinde, köke yakın kılınış ve çatı eklerine en çok Tunguzcada rastlandığı için, görece Tunguzca diğerlerinden daha eskicil sayılmalıdır. Türk dillerinde bu kılınışların çoğu erken bir zamanda kaybolmuş veya köke dahil olarak işleğini yitirmiştir.

Johanson, kalıntı hâlinde olsalar bile, bu tür özelliklerin soy akrabalığı için büyük bir öneme sahip olduğunu, özellikle dil ilişkisinde yeni yapıların ortaya çıktığı kıyı bölgelerini göz önünde bulunduran geniş çaplı bölgesel tipolojilerin acilen oluşturulması gerektiğini söylerken, artzamanlı araştırmaların izlemesi gereken yöne de ışık tutmaktadır.

Altay dilleri akrabalığı tartışmasının dilsel verilerden çok, dil dışı etkenlerle *vardır-yoktur* tarzında yürütüldüğü, *dil ilişkileri* araştırmalarının ise -en azından yönemli olarak- neredeyse hiç bilinmediği Türkiye Türkolojisi için, *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* gibi üst düzeyde yönemsel kitapların Türkçeye kazandırılması Johanson'un yukarıdaki önerisinden daha acil görünüyor. Bu bağlamda, kitabın çevirisinin Türkiye Türkolojisine sağlayabileceği bilimsel ve yönemsel bakış açısı da dil ilişkisi araştırmalarının bulunduğu düzeyi ve ulaştığı sonuçları sergiliyor olmasından çok daha önceliklidir.

Ayrıca, kitabın sonunda yer alan ve Almanca aslında bulunmayan, İngilizce çevirisinde ise Türkçe çevirisindeki listeye göre çok kısa olan *Dizin* ve *Listeler* bölümü, çevirmenin Türkçeye, bir Johanson kitabından çok daha fazlasını kazandırmış olduğunu gösteriyor. Dört yüzden fazla terimi ve ayrıca dil adlarını içeren *Terimler* ve *Dil Adları Dizin*'inden sonra, *Türkçe-Almanca-İngilizce*, *Almanca-Türkçe* ve *İngilizce-Türkçe* olmak üzere -dil adlarının bulunmadığı- üç ayrı karşılıklar listesi oluşturulmuştur.

Çeviriyle ortaya konulmuş olan Türkçe metin esas alınarak doğrudan çevirmenin seçimi ile oluşturulan terimler listesinin, kısa bir göz atışla bile çok büyük bir

ömeğin ürünü olduğu anlaşılıyor. Bir terimler listesi hazırlamanın bilinen güçlükleri yanında, bu metne bağlı bir terimler listesini hazırlamanın ne tip sorunlar içereceğini kestirmek zor değildir. Her şeyden önce, metin üzerinden hazırlanan bir sözlükte, neyin terim olduğuna, böyle bir listeye nelerin alınıp, nelerin bırakılacağına (kitabın aslında dizin bulunmadığı ve İngilizce çevirideki dizin de çok kısa olduğu için) çevirmenin karar vermesi gerekmektedir. Almanca (ve İngilizce) pek çok terimin Türkçede sözlüksel karşılığının bulunmaması bir yana, bir bölümünün kavramsal karşılıklarının bile olmaması en büyük sorun olarak görünüyor. Çevirmenin bu gibi durumlarda, kimi zaman kendi dil sezgisini kullanarak *alışılmışlaşma* (Alm. *Habitualisierung*, İng. *habitualization*), *ana yüklemleme* (Alm. *Matrixprädikation*, İng. *matrix predication*), *birdenbirelik* (Alm. *Plötzlichkeit*, İng. *Spontaneity*), *yetersiz ayrımlaşma* (Alm. *Unterdifferenzierung*, İng. *underdifferentation*) gibi Türkçe terimler ürettiği, kimi zaman da *postterminal*, *koine*, *epistemik* vb. örneklerde olduğu gibi orijinal biçimleri tercih ettiği ya da etmek zorunda kaldığı anlaşılıyor.

İçerdiği kelimelerin büyük bir çoğunluğunu, Türkçenin bilinen terim sözlüklerinde bulamadığımız bu liste, Türkçenin çözüm bekleyen temel sorunlarından birine de işaret ediyor. Burada asıl öncelikli olanın, Türkçeye, yabancı terimlerin karşılığı olan Türkçe kelimelerin değil, Türkiye Türkolojisine, kendileriyle düşünerek bilgi üretmemizi sağlayacak kavramların kazandırılması olduğu açıktır. Türk Dil Kurumunun, çeviri projesi kapsamında yayımlayacağı, *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* gibi kavramsal açıdan da zengin metinlerin alana yapacağı önemli katkılardan biri de bu olacaktır.

Emine Yılmaz